

GOVERNMENT OF TONGA

METEOROLOGY DEPARTMENT
 MINISTRY OF METEOROLOGY, ENERGY, INFORMATION, DISASTER MANAGEMENT, ENVIRONMENT,
 CLIMATE CHANGE & COMMUNICATIONS
 P.O. Box 845, Domestic Terminal, Fua'amotu Airport, TONGA
 Tel: (676) 740062/0800638 Fax: (676) 35123 Email: metstaff@met.gov.to

ONGOONGO TUKU ATU

'Oku lolotonga tofanga 'a e ongo Niua 'i he la'ala'a. 'Oku kei tu'u pe 'ae Fakatokanga La'ala'a ki he ngaahi vahe Fonua 'o Ha'apai, Tongatapu mo 'Eua.

(17 Tisema Nuku'alofa).

'Oku lolotonga tofanga 'a Niuafo'ou pea mo Niuatoputapu 'ihe la'ala'a pea koe fika 18 moe 32 eni 'ae la'ala'a koeni 'i hono fakahokohoko 'e ngaahi la'ala'a malohi kuo lekooti 'ihe ongo motu ni. 'Oku kei tu'u aipe moe Fakatokanga La'ala'a ki Ha'apai, Tongatapu mo 'Eua. Koe fakatokanga ko 'eni na'e kamata atu ia 'l Sepitema. Koe tuku atu ko eni 'oe fakatokanga makatu'unga 'ihe ma'olalo 'ae 'uha 'ihe 'avalisi angamaheni pea moe lahi 'o e 'uha kuo to ki he funga 'o e Fonua kuo 'osi tatanaki 'e he va'a ngaue ni mei he mahina ko Sepitema 'o a'u mai ki Novema 2021, (Fakatata 1) pea moe fakaikiiki 'oe 'uha takitaha meihe ngaahi me'afua 'uha kotoa he 'out Tonga, (Tepile 1).

'Uha 'o Sepitema—Novema 2021 (mm)			
	Sepitema	'Okatopa	Novema
Niuafo'ou	26.0	56.6	145.1
Niuatoputapu	33.2	20.6	99.7
Vava'u	194.0	144.4	121.7
Ha'apai	97.5	58.3	158.6
Fua'amotu	104.8	110.3	23.6
Nuku'alofa	79.5	113.2	38.2
'Eua	121.0	142.5	55.2
Ma'olalo 'ihe 'avallisi	Avalisi angamaheni		Ma'olunga 'i he 'avalisi

Fakatata 1: Lahi 'o e 'uha kuo Lēkooti mei he ngaahi senita fakamatala'ea lalahi 'i Tonga ni 'i vaha'a 'o Sepitema ki Novema 2021.

Koe ngaahi Vahe Fonua Niuafo'ou, Niuatoputapu, Ha'apai mo Tongatapu ni na'e 'osi tuku atu pe 'a e Fakatokanga La'ala'a ni 'i Sepitema ko'euhi koe to lalo 'ae tu'unga 'o e 'uha 'o ma'ulalo hifo 'i he 'avalisi angamaheni 'ae ngaahi vahe Fonua ni, kae tautefito ki Niuafo'ou pea mo

Niuatoputapu ‘aia na’e peseti pe ‘e 25 ‘ae lahi ‘a e ‘uha nae ma’u ‘i he ongo Vahe Fonua ni ‘i hono fakatauhua ki he ‘avalisi totonu ‘oe ‘uha na’e tonu ke to ki he ongo Niuu.

Koe ‘uha ko eni Novema (2021) na’e mahino ‘i he lahi ‘oe ‘uha na’e lēkooti na’e kei hokohoko atu pe ‘ae ma’ulalo hifo ‘i he ‘avalisi ‘a e ‘uha ‘i Niuafou, Niuatoputapu, Ha’apai, Tongatapu mo ‘Eua. (sio ki he Fakatata 1) moe Tepile 1.

‘Uha ‘o Novema 2021 (mm)	
Niuafou	
Queen Lavinia Airporrt	145.1
Niuafou Airport AWS	207.5
Niuatoputapu	
Mata’aho airport	99.7
Niuatoputapu AWS	94
Vava’u	
Lupepau’u airport	121.7
Fatai AWS	100
Longomapu AWS	58
Lupepau’u AWS	75
Koloa AWS	69.5
Fangatongo AWS	92.5
Ha’apai	
Pilolevu airport	158.6
Nomuka AWS	75
Lifuka AWS	85
Ha’ano AWS	62
Pilolevu Airport AWS	145
Tongatapu	
Mo’unga ‘Olive AWS	50
Lapaha AWS	41.5
Fua’amotu	23.6
Fua’amotu Airport AWS	22.5
Toloa AWS	62.5
Houma AWS	35.5
Kanokupolu AWS	40.5
Matatoa AWS	36.5
Nuku’alofa	38.2
Nuku’alofa AWS	23.5
Eua	
Kaufana AWS	55.5
Hango AWS	

Tepile 1: ‘Uha kuo lēkooti ‘ihe mahina ko Novema 2021 ‘i he ngaahi vahe Fonua.

Neongo koe fakamatala’ea loloa ki he mahina ‘e 6 ka hoko mai ‘oku ne kei faka’ilonga mai ‘e lahi ange ‘i he ‘avalisi anga maheni pe ‘e ‘ihe ‘avalisi pe ‘ae ‘Uha te tau ma’u ki he kotoa pe ngaahi Vahe Fonua ‘o e ‘Otu Tonga ni lolotonga ‘ae faha’i ta’u La Nina ko ‘eni. ‘Oku lolotonga tofanga ‘ae ngaahi vahe fonua ‘e ni’ihi he la’ala’a pea kapau ‘e hokohoko atu ‘ae tu’unga ‘o e La’ala’a ko ‘eni ‘i ha toe mahina ‘e taha ka hoko, ‘e kei hoko atu pe ‘a e si’isi’i ‘ae ngaahi ma’u’anga vai ‘uha koe palopalema lahi ‘i he ngaahi komiuniti ‘i he ngaahi Vahe Fonua kotoa kae tautefito ki he ongo Niuu ‘i he tu’unga ‘oku kei to lalo ‘ae vai ‘uha ‘i he ngaahi

tanaki'anga vai. 'Oku fa'a angamaheni 'aki 'ae la'ala'a koeni ke hoko 'ihe taimi 'oku liliu ai e faha'i ta'u meihe momoko kihe faha'i ta'u mafana.

Koe Komiti Tokangaekina 'o e Ngaahi Fakatamaki Fakaenatula 'a e Fonua pea moe ngaahi kupu fekaukau'aki kuo nau 'osi fai tu'utu'uni ke fakahoko ha ngaue fakavavevave ki he tu'unga 'o e la'ala'a pea mo si'isi'i ange 'ae ma'u'anga vai 'uha 'i he Ongong Niua. Kuo 'osi fakafolau atu ha ngaahi misini 'oku ne lava 'o liliu 'ae tahi, pe koe vai tupu ki he vai melie 'oku malava ke fai ha inu mei ai ki he Vahe Fonua Niuafou'ou pea mo Niuatoputapu ke tokoni ki he ngaahi feima'u vivili ki he vai inu 'oku ma'a, tuha pea mo taau ki hono ngaue'aki faka'aho ki he ngaahi komiuniti 'oe Ongong Niua.

Fakamatala ki he 'Uha 'i he mahina 'e 3 ki he 6 ka hoko mai

Koe tu'unga 'o e fua 'o e mafana 'o e ngaahi potuahi ki he Faka-Tokelau 'o e 'Otu Tonga ni 'I Novema pea pehe kihe mahina e 3 kuo hili (Sepitema-Novema 2021) na'e ma'olunga 'ihe 'avalisi pe na'e lahi ke 'ihe 'avalisi pe 'ae mafana e tahi. Koe fakafuofua ki he kaha'u 'e 'ihe 'avalisi pe ma'olunga 'ihe 'avalisi 'ae fua 'o e mafana 'ae ngaahi potutahi 'i he mahina 'e 3 ki he 6 ka hoko mai. Koe taimi eni 'oku ui 'ai 'etau Fa'ahi Ta'u Afā koe koeni koe La Nina. Koe taimi koeni 'oku hoko ai 'a e La Nina, koe Fa'ahi Ta'u Afā ia 'oku lahi taha ai 'etau 'Uha ki he 'Otu Tonga ni. Pea koe taimi 'oku lahi taha ai ke hoko 'a e ngaahi 'uha lalahi koeni 'oku fa'a hoko he vaha'a taimi 'o Tisema ki Fepueli. 'Oku fa'a liunga ua 'ae lahi 'o e 'uha 'oku fa'a lēkooti 'i he va'ahi taimi ko eni 'i he 'avalisi angamaheni pea 'oku fa'a hoko ai heni pea mo ha ngaahi tafea.

Koia, koe tu'unga Fa'ahi Ta'u La'ala'a ko eni 'oku tau lolotonga 'i ai, 'oku kei mahu'inga pe ketau fakatokanga'i ange mu'a 'e malava pe ke tuai mai ha ngaahi 'Uha lalahi pea 'e malava ai ke toe ki'i loloa atu 'ae La'ala'a ni 'o hange koia 'oku lolotonga hoko pea 'oku mahuinga leva ia ketau ngaue'aki fakapotopoto 'aki 'ae me'i vai 'oku tau lolotonga ma'u mo tatanaki.

	Dec 2021– Feb 2022 (% chance)	Mar – May 2022 (%) chance)
<u>Niuafou'ou</u>	40	35
<u>Niuatoputapu</u>	44	34
<u>Vava'u</u>	47	37
<u>Ha'apai</u>	46	40
<u>Fua'amotu & 'Eua</u>	50	44
<u>Nuku'alofa</u>	49	37

Table 1: Forecast for the next 3 months and up to 6 months

Tepile 2: Koe fakamatala ki he 'Uha 'i he mahina 'e 3 ki he 6 ka hoko mai. 'Uha 'oku lahi ange 'i he 'avalisi angamaheni (lanu mata) pea moe 'Uha 'oku 'avalisi angamaheni pe (lanu engeenga)

Koe ngaahi ngaue ketau fakahoko mo tokanga ki ai 'i he taimi 'oe La'ala'a pea moe Honge Vai

1. **Ngaue'aki Fakapotopoto'i 'ae Vai** –Palani'i lelei pea mo tuha ni 'a ho'o me'i vai ke ngaue'aki pe ki he ngaahi fiemau vivili mo mahu'inga ange 'o hange ko hono ngaue'aki pe ki he inu.
2. **Tanaki 'ae 'Uha ki he lahi taha-** 'Oku fai 'a e fakalotolahi atu ke mou tanaki 'ae vai 'uha ki he lahi taha 'i he taimi 'oku to ai ha 'uha pea ke fakalelei'i 'a e fakatali 'oku tafe ki he loto filita pe sima vai kae malava ke ma'u ha vai 'uha 'oku lelei pea mo lahi pea 'ikai ke toe mole noa'ia ki tu'a
3. **Fakasi'isi'i pe Ta'ofi 'ae Palau**–Fakasi'isi'i pe Ta'ofi 'a e Palau 'ae ngaahi konga kelekele kae malava 'e he konga kelekele ke ne kei pukepuke 'ae hauhau pea moe vai 'oku 'i lolotonga 'i ai. He ko hono palau pea mo hono fulihi 'e vave ai ke pakukā ai 'a e kelekele.
4. **Fu'ifu'i Ngoue**–Toe fakakaukau'i ange 'a ho'o taimi moe founa fu'ifu'i ngoue. Ke toki fakahoko 'a e ngaue ni 'o kapau 'oku lahi ma'u pe ho'o ma'u'anga vai.
5. **Ngaue'aki 'ae Fakapopo** – Koe founa 'e taha ki hono pukepuke 'ae hauhau 'oe kelekele ko ho'o fakapopo 'ae ngaahi veve'i 'akau ki he tefito 'o e ngaahi 'akau pe koe funga kelekele
6. **Haka 'ae Vai ki mu'a pea toki inu** – Mahu'inga 'aupito keke 'uluaki haka 'a ho'o vai kimu'a pea ke toki inu, koe taimi 'oku la'ala'a ai 'oku fa'a lahi 'ae ngaahi efu moe 'uli 'oku toka 'i he vai
7. **Palani'i Fakalelei ma'u pe ho'o ngaahi ngaue ke fakahoko** – Palani ma'u pe ho'o ngaahi ngaue faka'aho 'aki ho'o ngaue'aki 'ae fakamatala'ea k eke 'ilo'i ai 'a e taimi e to ai ha 'uha pe koe taimi 'e 'osi ki ai 'ae la'ala'a ko 'eni.